

ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ З ЇЇ ОСОБЛИВОСТЯМИ, ЗДІБНОСТЯМИ І ВЛАСТИВОСТЯМИ

УДК 378.004.946.06

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-1-5>

Швидун Людмила Тарасівна

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
вул. Володимира Антоновича, 70, Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-7286-8103

ОСВІТНЯ МОБІЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ

Актуальність проблеми. Сучасний світ – це світ, який полонила глобалізація, стала основним чинником життєдіяльності людської цивілізації. Дослідниками цього явища з'ясовано, що глобалізація впливає на освіту, трансформуючи її. Результати глобалізаційних освітніх процесів можуть бути як позитивні, так і негативні. Щоб попередити можливі негативні наслідки глобалізації та переорієнтуватись на сучасні виклики, виникла необхідність розгляду проблем освіти, освітньої мобільності в контексті розвитку людської цивілізації. Адже освіта є чинником оновлення суспільства, способом адекватної відповіді людства на динаміку, мінливість, потужність прогнозованих або неочікуваних ризиків та трансформацій, а головною функцією освіти є розвиток людини, який можливий завдяки мобільності.

Метою статті є осмислення взаємозв'язку освітньої мобільності та інформаційного світу, доведення актуальності та важливості освітньої мобільності, зокрема, віртуальної для життєдіяльності людства, його розвитку та відповідей на гострі проблеми сучасності.

Методи. Поєднання методів філософії, філософії освіти, педагогіки, соціальної філософії дозволило дослідити наукову і довідкову літературу з проблем освітньої мобільності із подальшим їх аналізом.

Результати. Доведено, що освітня мобільність явище непросте та неоднозначне, може зумовлювати не лише розвиток людини та суспільства, але й створювати проблеми. До негативних чинників, пов'язаних з мобільністю, віднесено міграційні процеси, надмірне захоплення економізацією освіти, питання можливої втрати національної ідентичності, проблеми уніфікації та стандартизації тощо. Як приклад, розглянуто освітню віртуальну мобільність: з однієї сторони – перспективний напрям, з іншої – суттєво трансформує базові принципи організації освітніх відносин.

Висновки. Глобалізація людської цивілізації, швидка зміна реальності, гуманітарна криза довели необхідність трансформації освіти, освітньої мобільності як її складової, що, в свою чергу, сприяло перегляду освітньої парадигми, переходу до навчання впродовж життя, динамічному розвитку дистанційного навчання, модернізації освіти, появі нового перспективного виду – віртуальної освітньої мобільності.

Ключові слова: XXI століття, освітня мобільність, цивілізація, виклики та загрози, віртуальна мобільність, дистанційне навчання, інформаційні технології, глобалізація.

Вступ. Людська цивілізація XXI століття – це епоха постіндустріального суспільства, що характеризується, насамперед, явищами глобалізації та інформатизації. Суттєвою ознакою постіндустріального соціуму є комунікаційна єдність світу, яка призвела до нівелювання, розмивання кордонів між державами. «Інформаційне суспільство все глибше проникає в усі сфери сучасного соціуму – економічну, військову, медичну, екологічну, політико-адміністративну, медійно-комунікаційну, науково-освітню, культурну» [3, с. 22]. Характеризуючи таку ситуа-

цію, науковцями введено поняття «світ без кордонів». Інформація через мережу інтернет може бути доставлена за хвилини чи секунди у будь-який куточок планети. Дослідник П. Фрейре слушно зауважив, що «світ зменшився до розмірів села. Час стиснувся. Вчора стає сьогодні. Завтра вже настало. Усе робиться на великій швидкості» [7, с. 113]. І, як результат, світ став взаємозалежним та більш уразливим.

«Інформаційна цивілізація повинна ґрунтуватися на принципово іншому субстраті, мати специфічну структуру, тому й освіта має будуватися за іншим принципом, ставши Глобальною освітою, тобто такою, що обслуговує життєдіяльність людини у будь-якому куточку планетарного світу в різноманітті виробничих процесів» [2, с. 109].

Отже, глобалізація прямо чи опосередковано впливає на освіту, її трансформацію. Освітня сфера на сучасному етапі переживає не найкращі часи. У вищій школі посилюється протистояння між традиційними та новими поглядами на освіту, суть останніх зводиться до питань «економізації освіти», на перший план виходить її економічна складова, гуманітарна – втрачає свої позиції. І як результат – криза освіти, криза духовності. «Сьогодні багато філософів ведуть мову про антропологічну катастрофу, яка безпосередньо пов'язана з руйнуванням і розпадом достовірно людського в людині, з негативними змінами в її природі й духовному світі, з глибкою і тотальною кризою людини, пов'язаною передусім з кризою інформаційної культури. Ця криза, яка багато в чому стала наслідком віртуалізації людського життя, веде до втрати людиною підстав свого існування – природних, соціальних, культурних та інших, до зникнення самої перспективи до існування» [5, с. 157].

Мета і завдання. Метою статті є осмислення взаємозв'язку освітньої мобільності та інформаційного світу, доведення актуальності та важливості освітньої мобільності для життєдіяльності людства, його розвитку та відповіді на гострі проблеми сьогодення. Поєднання методів філософії, філософії освіти, педагогіки, соціальної філософії дозволило розкрити основні аспекти освітньої мобільності XXI століття.

Результати. З огляду на сказане вище, виникла необхідність розгляду проблем освіти, освітньої мобільності у вимірі розвитку людської цивілізації.

На думку дослідника В. Кременя «Знання в сучасній цивілізації перестає абсолютизуватися й перетворюється з мети на засіб її досягнення, знаряддя, яке постійно необхідно вдосконалювати. Це зумовило зміну освітньої парадигми індустріального суспільства від «Освіта на все життя» до нової – «Освіта впродовж життя» [4]. З огляду на це можна окреслити тенденції розвитку освіти у суспільстві знань: «зростання мобільності учасників освітнього процесу на вітчизняному та світовому рівнях; трансформація традиційних закладів формальної освіти у відкриті, де реалізуються on-line освіта, SMART-освіта, інноваційна освіта» [1]; інтернаціоналізація освіти; зростання самостійності та автономності суб'єктів освітнього процесу; реальна індивідуалізація освіти, проектування тими, хто навчається, індивідуальних освітніх траєкторій і змісту освіти, визначення обсягу, форм і тривалості навчання; зміна ролі викладача з транслятора нових знань на навігатора у морі інформації, який здійснює педагогічний супровід; залучення до управління освітою і навчальними закладами не вчених і педагогів, а професійних менеджерів.

Щоб попередити негативні наслідки в довгостроковій часовій перспективі та переорієнтуватись на сучасні виклики змін, новий етап розвитку людства, ймовірно, вимагатиме саме освітньої мобільності, адже освіта є чинником оновлення суспільства, способом адекватної відповіді людства на динаміку, мінливість, потужність прогнозованих або неочікуваних ризиків та трансформацій, а головною функцією освіти є розвиток людини, який можливий завдяки мобільності.

Сьогодні освітня мобільність сприймаються суспільством неоднозначно, з однієї сторони, вона є чинником розвитку суспільства та людини, з другої – створює певні ризики. Наприклад, «існують алармістські погляди, які пов'язані з широким використанням мобільністю віртуальних технологій, зокрема в освіті, суть яких зводиться до того, що суб'єкти засвоюватимуть готові візуальні образи, без розвитку критичного мислення та сприймання дійсності. Вважається-

ся, наприклад, що Інтернет може забезпечувати нелінійне середовище, багате на різні форми надання знань із забезпеченням інтерактивності через широкий спектр засобів, з одного боку, кидаючи студентам цікавий виклик для засвоєння принципу «навчатися тому, як навчатися», а з іншого – стаючи можливим засобом для поширення плутанини, тривоги й розгубленості» [6, с. 42].

До негативних чинників, пов'язаних з мобільністю, відносять міграційні процеси, надмірне захоплення економізацією освіти, питання можливої втрати національної ідентичності, проблеми уніфікації та стандартизації тощо.

Розвиток інформаційних технологій, ситуація з коронавірусом у світі сприяла переходу закладів освіти на дистанційне навчання, що привело до появи віртуального простору та віртуальної освітньої мобільності. «Електронне навчання (e-learning) сприяє глобальному доступу до вищої освіти, сприяючи педагогічним інноваціям і зниженню вартості навчання. Нині віртуальні університети і комбіноване навчання складають серйозну конкуренцію традиційним університетам й очному навчанню» [10].

Однак в науці йде дискусія щодо того, чи є віртуальна мобільність доповненням до фізичної мобільності, чи альтернативою їй. На думку дослідника Сільвія Ван де Бунт-Кокхус «реальна мобільність може як замінюватися, так і доповнюватися віртуальною мобільністю» [8].

Під віртуальною освітньою мобільністю розуміється «академічна мобільність, що реалізує можливість віртуально переміщуватись в освітньому просторі від одного навчального закладу до іншого для отримання знань, їхньої передачі, обміну досвідом, подолання національної замкненості тощо» [7, с. 350]. «Віртуальна мобільність реалізується за допомогою сучасних технологій електронного навчання, дистанційної освіти тощо, які створюють віртуальне освітнє середовище з взаємодією мережевих викладачів, системи електронного навчання, студентів» [7, с. 350]. «Під віртуальним освітнім простором мається на увазі програмно-телекомунікаційне середовище, що забезпечує ведення навчального процесу та має такі ознаки: попередня невизначеність для суб'єктів взаємодії; унікальність кожної взаємодії; існування тільки протягом самої взаємодії» [7, с. 350]. Дослідник Хосе Сільвіо дає поняття віртуальної мобільності, яка «може бути визначена як відображення фізичної мобільності, яка відбувається у віртуальному просторі, званому кіберпростором, що не передбачає пересування людей в географічному просторі» [9]. Однак нові способи бачення й слухання не замінюють, не витісняють органічні здатності, але доповнюють можливості людини, які вона може використовувати за своїм бажанням.

Варто також зацентувати увагу на тому, що віртуальна мобільність (не лише освітня) для сучасних суспільств фактично є новим викликом, яка поки що мало регулюється навіть у розвинених країнах. Вона суттєво трансформує базові принципи організації соціально-економічних, валютно-фінансових, трудових, освітніх та іншого роду відносин.

Дистанційне навчання має багато переваг, таких як гнучкість, модульність, паралельність, масовість та ексклюзивність. Цей вид навчання є економічним та технологічним. Більш того, дистанційне навчання забезпечує реалізацію принципів соціальної рівності в отриманні освіти (незалежно від місця проживання і стану здоров'я) та інтернаціоналізму (можливість отримувати освіту за кордоном, не залишаючи власної країни).

Як доводять спеціальні дослідження, за належної організації якість дистанційної освіти не поступається якості традиційної (стаціонарної), завдяки ефективним системам контролю процесу дистанційного навчання. Цікавими є дослідження, які провела компанія «ВР Гамбрехт» (WR Hambrecht), результати яких свідчать, що «якість засвоєння матеріалу онлайн виявилася на 30%, а швидкість засвоєння – на 60% вищою, ніж у традиційних формах навчання» [13]. З часом ці практики можуть перейти від імпровізованих методів до сильнішої інтеграції технологій викладачами у свої методики викладання, забезпечивши підтримання дистанційного навчання або доповнюючи навчання протягом різних періодів.

Така ситуація обумовлює розвиток віртуальної освітньої мобільності (академічної, професійної, наукової, мобільності програм, курсів тощо) серед здобувачів не лише вищої, але й непе-

рервної освіти, викладачів, науковців, шкільних учителів тощо, яка надає можливість більшій кількості здобувачів освіти отримати значущий міжкультурний досвід як частину своєї освіти.

Розвиток віртуальної мобільності серед студентів, науковців, викладачів тощо може стати результативною альтернативою для розвитку процесів мобільності в Україні та за її межами. «Віртуальна мобільність може бути використана як інструмент для насичення та підтримки безпосередньої мобільності, надаючи засоби для організації зворотного зв'язку з рідним навчальним закладом під час перебування за кордоном; також вона може запропонувати (хоча б частково) переваги фізичної мобільності для тих, хто не може їх отримати через перебування за кордоном; інструменти віртуальної академічної мобільності дають змогу організувати низку функцій підтримки: доступ до змісту, підходів та оцінювання, не доступних у вітчизняних навчальних закладах на тлі розширення співпраці між людьми з різним мовним та культурним середовищем з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей тощо» [6, с. 9].

Дослідники вищої освіти прогнозують в найближчі роки позитивну динаміку освітньої мобільності, перш за все серед студентів. Статистика останніх років підтверджує, що освітня мобільність в більшості країн світу розвивається. Згідно з даними ЮНЕСКО «рівень міжнародної мобільності студентів зріс за останні 25 років на 300%, а до 2025 року число студентів, що навчаються за кордоном, становитиме 4,9 мільйонів осіб» [12]. Соціологічне дослідження Gradus показує, що «з початку карантину вже 18% українців почали слухати більше лекцій онлайн. Кількість активних користувачів Prometheus з початку карантину збільшилася в 4 рази, а темпи зростання зареєстрованих перевищили перше півріччя 2019 року. Більше того, слухачі проводять на сайті більше часу і значно активніше завершують курси» [11]. Тому М. ван дер Венде (Marijk van der Wende) слушно наголошує, що «віртуальні програми мобільності й віртуальні університети нині є основою віртуальної мобільності студентів, що базується на використанні нових ІКТ у вищій освіті, насамперед – Інтернет і мобільних навчальних середовищ» [11].

Висновки. Людство XXI століття характеризується явищами глобалізації, інформатизації, інтеграції, комунікаційної єдності світу тощо. Криза гуманітарної сфери зумовила ряд трансформацій та перетворень в освіті. Освітня мобільність – феномен неоднозначний, зумовлює не лише розвиток людини та суспільства, але й створює ряд викликів і ризиків. До негативних чинників, пов'язаних з мобільністю, відносять міграційні процеси, надмірне захоплення економізацією освіти, втрату національної ідентичності, алармістські погляди, проблеми уніфікації та стандартизації тощо.

Інформаційне суспільство, ситуація з коронавірусом сприяли стрімкому розвитку дистанційного навчання, появи віртуального простору та віртуальної освітньої мобільності, яка має реальні шанси стати альтернативою для розвитку фізичної освітньої мобільності.

Тенденції розвитку освіти та виклики, які стоять перед нею вимагають розбудови відповіді з метою дослідження шляхів подальшого забезпечення якості освіти, розроблення стратегій реагування на зміни, нових моделей освіти, що розширюють межі фізичних закладів освіти за допомогою технологій.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П., Савельєв В.Л. Освітня політика (огляд порядку денного). Київ: «МП Леся», 2010. 368 с.
2. Бех В.П. Система освіти цифрової доби у дискурсі парадигмального прогнозу. *Humanities studies*: Збірник наукових праць. Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. Випуск 5 (82). 220 с.
3. Воронкова В.П. Формування інформаційного суспільства в Україні: виклик чи потреба часу? *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. №60. С.13-24.
4. Кремень В. Г. Світ знання: людина, наука, освіта. К.: Знання України, 2016. 87 [1] с.
5. Прудникова О.В. Інформаційна культура і формування «людини інформаційної». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. № 2 (29) 2016. С. 154-165.

6. Феномен університету в контексті «суспільства знань»: монографія (рукопис) / В.П. Андрущенко, І.М. Предборська, Є.А. Пінчук, І.В. Степаненко та ін. Київ, 2014. 256 с.
7. Фрейре П. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / пер. з англ. О. Дем'ячук. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 120 с.
8. Хоминець С. І. Поняття та види академічної мобільності студентів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2019. № 2 (45). С. 223-227.
9. Хом'юк І. В. Теоретико-методичні засади формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2012. 379 с.
10. Cresswell T. Towards and Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space* 2010. v. 28, p. 17-31. URL: http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility
11. OECD and Harvard Graduate School of Education. A frame worktoguide an education responsetothe COVID-19 Pandemic of 2020. URL:https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v2.pdf.
12. Teichler U. The Role of the European Union in the Internationalization of Higher Education / The Globalization of Higher Education. Buckingham: Open University Press and SRHE, 1998. P. 88-99.
13. World conference on Higher Education Higher Education in Twenty-first Century: Vision and Action. Vol.1. Final Report. Paris: UNESCO, 1998. 135 p.

References

1. Andrushchenko, V.P. Savel'yev V.L. (2010). *Osvitnia polityka (ohlyad poryadku dennoho) [Education policy (agenda review)]*. Andrushchenko V.P, Savel'yev V.L. Kyiv: «MP Lesya», 368 p. [In Ukrainian].
2. Bekh, V.P. (2020). *Systema osvity tsyfrovoyi doby u dyskursi paradyhmal'noho prohnozu [The education system of the digital age in the discourse of paradigmatic forecasting]*. Humanities studies: Zbirnyk naukovykh prats'. Hol. red. V. H. Voronkova. Zaporizhzhya: Zaporiz'kyy natsional'nyy universytet, Vypusk 5 (82). 220 p. [In Ukrainian].
3. Voronkova, V.P. (2015). *Formuvannya informatsiinoho suspil'stva v Ukraini: vyklyk chy potreba chasu? [Forming an information society in Ukraine: a challenge or a need for time?]*. *Humanitarnyy visnyk ZDIA.* №60. pp. 13-24. [In Ukrainian].
4. Kremen', V. H. (2016). *Svit znannia: liudyna, nauka, osvita. [The world of knowledge: man, science, education]*. K.: Znannya Ukrayiny, 87 p. [1]. [In Ukrainian].
5. Prudnykova, O.V. (2016). *Informatsiina kul'tura i formuvania «liudyny informatsiynoi» [Information culture and the formation of «information man»]*. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»* № 2 (29). pp. 154-165.
6. *Fenomen universytetu v konteksti «suspil'stva znan'»: monohrafiia (rukopys) [The phenomenon of the university in the context of the «knowledge society»: monograph (manuscript)]*. (2014). V.P. Andrushchenko, I.M. Predbors'ka, YE.A. Pinchuk, I.V. Stepanenko ta in. Kyiv. 256 p. [In Ukrainian].
7. Freire, P. (2004). *Pedahohika svobody: etyka, demokratiia i hromadians'ka muzhnist' [Pedagogy of freedom: ethics, democracy and civic courage]* / per. z anhl. O. Dem'yanchuk. Kyiv: Vydavnychyy dim «KM Akademiya», 120 p. [In Ukrainian].
8. Khomynets', S. I. (2019). *Ponyattia ta vydy akademichnoii mobil'nosti studentiv [Concepts and types of academic mobility of students]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Pedahohika. Sotsial'na robota.* №2 (45). P. 223-227. [In Ukrainian].
9. Khom'yuk, I. V. (2012). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannya bazovoi ravnii profesiinoy mobil'nosti maibutnykh inzheneriv: monohrafiia [Concepts and types of academic mobility of students]*. Vynnytsia: VNTU, 379 p. [In Ukrainian].
10. Cresswell, T. (2010). *Towards and Politics of Mobility. Environment and Planning D: Society and Space.* v. 28, p. 17-31. URL: http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility [in English].
11. OECD and Harvard Graduate School of Education. (2020). *A frame worktoguide an education responsetothe COVID-19 Pandemic of.* URL: https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v2.pdf [in English].

12. Teichler, U. (1998). The Role of the European Union in the Internationalization of Higher Education/ The Globalization of Higher Education. Buckingham: Open University Press and SRHE, P. 88-99. [in English].

13. World conference on Higher Education Higher Education in Twenty-first Century: Vision and Action (1998). Vol.1. Final Report. Paris: UNESCO, 135 p. [in English].

Shvydun Liudmyla Tarasivna

Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education
Municipal Institution of Higher Education
«Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council
70, V. Antonovycha str., Dnipro, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7286-8103

EDUCATIONAL MOBILITY IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF HUMAN CIVILIZATION: PROSPECTS AND RISKS

***The urgency of the problem.** The modern world is a world that has been captivated by globalization and has become a major factor in the life of human civilization. Researchers have found that globalization affects education by transforming it. The results of globalization educational processes can be both positive and negative. In order to prevent the possible negative consequences of globalization and refocus on modern challenges, it is necessary to consider the problems of education, educational mobility in the context of human civilization. After all, education is a factor in the renewal of society, a way to adequately respond to the dynamics, variability, power of projected or unexpected risks and transformations, and the main function of education is human development, which is possible through mobility.*

The aim of the article is to understand the relationship between educational mobility and the information world, to prove the relevance and importance of educational mobility, in particular, virtual for human life, its development and answers to pressing problems of today.

***Methods.** The combination of methods of philosophy, philosophy of education, pedagogy, social philosophy allowed to study the scientific and reference literature on the problems of educational mobility with their subsequent analysis.*

***Results.** It is proved that educational mobility is a difficult and ambiguous phenomenon, it can cause not only the development of man and society, but also create problems. Negative factors related to mobility include migration processes, excessive enthusiasm for the economization of education, the issue of possible loss of national identity, problems of unification and standardization, and so on. As an example, we consider educational virtual mobility: on the one hand – a promising direction, on the other – significantly transforms the basic principles of educational relations.*

***Conclusions.** Globalization of human civilization, rapid change of reality, humanitarian crisis proved the need to transform education, educational mobility as its component, which, in turn, contributed to the revision of the educational paradigm, transition to lifelong learning, dynamic development of distance learning, modernization of education, new promising – virtual educational mobility.*

***Key words:** XXI century, educational mobility, civilization, challenges and threats, virtual mobility, distance learning, information technologies, globalization.*